

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SİMAV KAZASINDA EĞİTİM

Ahmet VURGUN¹

Öz

19. yüzyılda Osmanlı Devletinde meydana gelen gelişmeler, devletin bazı tedbirler almasına neden olmuştur. Bu tedbirlerin başında eğitim gelmektedir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler, kendinden sonraki dönemi de etkilemiştir. Bu dönemde İstanbul ve merkez vilayetler dışında taşrada da eğitim kendisini hissettirmiştir. Hüdavendigâr vilayeti, Kütahya sancağına bağlı Simav kazası da bu yerlerden biridir.

Bu çalışmada II. Abdülhamid döneminde Simav kazasında eğitim ele alınmıştır. Arşiv belgeleri ve salnameler çalışmanın başlıca kaynaklarını oluşturmuştur. Bu dönemde Simav kazasında çok sayıda medrese ve mektebin olduğu göze çarpmaktadır. Merkezde yaşanan gelişmeler, etkisini taşrada da hissettirmiştir. Çalışmada Simav rüşdiyesi, Simav Rumlarının eğitim çabası ve maarif komisyonu da incelenmiştir. Simav kazasında medreseler ve mektepler modernleşme sürecinde eğitimin ayaklarını oluşturmuştur. Simav, II. Abdülhamid döneminde taşradaki tipik eğitim durumunu da göstermektedir

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid, Eğitim, Simav, Mektep.

EDUCATION IN SİMAV DISTRICT IN THE ERA OF 2ND ABDÜLHAMİD

Abstract

The events occurred in Ottoman Empire in 19th century caused the state to take precautions. The education was the most important one. Especially, the events experienced in the field of education in 2nd Abdulhamid era influenced the following era as well. In this era, the education also made itself evident in the country other than İstanbul and central provinces. Hüdavendigâr province and Simav district connected to Kütahya district were one of these places.

In this study, education in Simav district in the era of 2nd Abdülhamid was discussed. Archive documents and annuals were the main sources of the study. It attracted the attention that there were a great number of madrasahs and schools in Simav district in this era attracted the attention. The events experienced in the center made also its effect evident in the country. In this study; Simav High School, the education effort of Simav Greeks and education board were investigated. Madrasahs and schools in Simav district constituted the feet of the education in modernization period. Simav also showed the typical situation of education in the country in the era of 2nd Abdülhamid.

Keywords: Abdülhamid, Education, Simav, School.

Sosyal
Bilimler
Dergisi
Sayı:48

¹ Arş. Gör., Marmara Üniversitesi. ahmetvurgun43@gmail.com

Giriş

Türkiye'nin siyasal tarihi ile eğitim alanında meydana gelen gelişmeler arasında paralellik söz konusudur. II. Abdülhamid, tahta çıktığında devletin ne kadar zor bir durumda olduğunu farkındadır. Bu durum onun, dışarıda diplomasi mücadelesi verirken içerde de temeli sağlam olan, bir sonraki nesli kurtaracak ve devleti ayakta tutacak bir reformcu kadroyu yetiştirmeye istekli bir tavır sergilemesine neden olmuştur (Alkan, 2010: 299; Gündüz, 2008: 280). Bu noktada "eğitim" en önemli araçlardan biri haline gelecektir.

II. Abdülhamid döneminden önce Osmanlı eğitim sisteminin dinamosu niteliğinde olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesini zikretmek gerekir. 1 Eylül 1869'da yayınlanan nizamname, eğitimde idari birliği ve müfredat bütünlüğünü sağlamayı amaçlayan bir projedir. Bu projeye eğitim üçlü sacayağına yani ilköğretim (ibtidai), ortaokul (rüştiye) ve lise (idadi) programlarına oturtulmaya çalışılmıştır. Osmanlılık anlayışının yanı sıra laik bir nosyon da taşıyan nizamnamede, eğitimin dünyevi bilgileri aktarma amacı taşıdığı vurgulanmıştır. Bu projenin taşrada uygulanması ise II. Abdülhamid zamanında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda İslami bir eğilimin de yaşandığı bu dönemde, vilayet maarif meclisleri de kurularak, eğitim taşra sathında da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Gündüz, 2013: 72,73). Tanzimatçıların İstanbul merkezli eğitim politikalarından farklı olarak, II. Abdülhamid döneminde taşraya önem verildiği bilinmektedir. İçerde birliği sağlamanın yolunun eğitimden geçtiğinin farkında olan II. Abdülhamid zamanında bilhassa Anadolu coğrafyasında büyük ölçüde maarif teşkilatlanmasına gidilmiştir. Bu çalışmalardan tabii olarak dönemin küçük bir yerleşim birimi olan Simav da nasibini almıştır. Bu makalede, II. Abdülhamid Döneminde, tipik bir Anadolu kazasının eğitim serüveninden hareketle maarif politikalarının taşradaki yansımaları analiz edilecektir.

1. Bir Kazanın Eğitim Serüveni

Simav, Beylikler döneminde Germiyanogullarının hâkimiyetinde yer aldıktan sonra Osmanlı topraklarına çeyiz yoluyla intikal etmiştir. Batı Anadolu'nun önemli Türkmen iskân bölgelerinden olan Simav, 1867 nizamnamesi ile Hüdavendigâr Vilayetinin Kütahya Sancağına bağlı Kaza merkezi haline getirilmiş olup ayrıca Dağardı adlı bir de nahiyesi bulunmaktaydı (Pala-Erdoğan, 2007: 246; Sezen, 2006: 448).

Modernleşme döneminde Simav'ın eğitim-öğretim durumu hakkında Osmanlı Arşivi kaynakları ile salnameler doyurucu bilgiler içermektedir. II. Abdülhamid zamanında oluşturulan eğitim yıllıkları olarak maarif salnamelerinin birincisi 1898 yılında, sonuncusu ise 1903'te neşredilmiştir. Son dönem Osmanlı toplum ve eğitim hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler veren bu kaynaklarda, maarif nâzırları, maarif memurları, öğretmenler, Müslüman ve gayrimüslimlere ait okullar, yabancı eğitim kurumları, okulların idari yapısı, eğitim müfredatı, dersler, öğrenciler, gazete ve matbaalar hakkında bilgiler yer almaktadır (Bozkurt, 2010: 61, 84). Bu kaynaklardaki verilerin yanı sıra, araştırma ve inceleme eserlerdeki değerlendirmeler tarandığında, Simav'ın eğitim durumuyla ilgili birtakım tespitlere ulaşmak ve değerlendirmeler yapmak mümkün olmaktadır.

2. Simav Medreseleri

İslam eğitim kurumu olan medrese, orta ve yüksek seviyede eğitim-öğretim yapılan bir müessesedir. Osmanlı eğitim sistemi içinde medrese, dinî bilimlerle pozitif bilimleri aynı çatı altında toplayan bir eğitim kurumu olarak, askerî hizmetler dışında devletin ihtiyaç duyduğu her çeşit elemanı yetiştiren bir müessese şeklinde hizmet görmüştür (Baltacı, 1996: 469). Osmanlı medrese sistemi, günümüzdeki sistematiğe göre ilköğretimin ikin-

ci kademesinden lisansüstü eğitime kadar farklı kademeleri kapsayan, birbirinin devamı niteliğindeki eğitim birimlerinden oluşmuştur (Öztürk, 2007: 566). 19. yüzyılda modern eğitim kurumlarının açılmasına paralel olarak medrese eğitimi gerilemiştir. Yeni okullarda yetişenlerin medreseyi eleştirmeleri ve medreselilerin devlet hizmetlerinden dışlanması, II. Abdülhamid döneminde de görülmesine rağmen, bu dönemde medreselerin ıslahına dönük ciddi bir adıma rastlanmaz.

Hüdavendigâr Vilayeti salnamelerine göre 1884-1885 yıllarında Simav'da 7 medrese mevcut olup, bunlarda 500 talebe öğrenim görmekteydi (S.V.H., 1301: 218). Cami-i kebir, Harmancık, Dolu Kara, İshakçı Alioğlu, Nallar, Halifeler ve Kaya adlarını taşıyan medreselerin 4'ü kaza merkezindeydi (S.V.H., 1302: 463; S.V.H., 1307: 208). Daha geç tarihli Maarif salnamelerinde ise Simav'da 16 medresenin bulunduğu kayıtlıdır. Bu durum, 1884'den sonra Simav ve köylerinde medrese sayısının arttığını göstermektedir. Medreselerin giderek gözden düştüğü ve modern mekteplerin hız kazandığı bir dönemde Simav'da medrese sayısının iki katına çıkması oldukça düşündürücüdür.

Maarif Salnamelerinde kayıtlı Simav'daki 16 medrese hakkında aşağıda kısa bilgiler yer almıştır:

1. Cami-i Kebir Medresesi: Süleyman Çavuş tarafından kurulmuştur. 1899 yılında müderrisi Müftü Hacı Arif Efendi olup medresenin 85 talebesi vardır. 1900 ve 1901 yılında talebe sayısı 80'e düşmüştür. 1903 yılında ise 83 talebesi bulunmaktadır.

2. Çanak Medresesi: Emin Efendi tarafından kurulmuştur. Müderrisliğini de Emin Efendi'nin yaptığı medresenin 1899 yılındaki talebe sayısı 40'tır. 1900 ve 1901 yıllarında talebe sayısı 35'e düşmüş, 1903 yılında ise 45'e yükselmiştir.

3. Çökiler Medresesi: Salih Efendi tarafından kurulmuştur. Müderrisliğini de Salih Efendi'nin yaptığı medreseye, 1899 yılında 36, 1900-1901'de 28, 1903'te ise 41 talebe, eğitim hayatlarına devam etmiştir.

4. Halifeler Medresesi: Medresenin banisi Hacı Ali Efendi'dir. Müderrisliğini İdris Efendi'nin yaptığı medresenin, 1899'da 38, 1900-1901'de 30, 1903'te 38 talebesi vardır.

5. Harmancık Medresesi: Ahmet Efendi tarafından Harmancık mahallesinde kurulan medresenin müderrisi Emin Efendi'dir. Medresenin 1899 yılında 158, 1900-1901 yıllarında ise 160 talebesi vardır. 1903'te ise medresedeki öğrenci sayısı 159'dur.

6. Karamancılı Medresesi: Mehmet Efendi tarafından kurulmuştur. 1899-1901 yılları arasında medresenin müderrisi Mehmet Efendi, 1903 yılında ise Mehmet Şükrü Efendi'dir. Medresenin; 1899 yılında 45, 1900 ve 1901 yıllarında 50, 1903 yılında 45 talebesi vardır.

7. Kargılı Medresesi: Medresenin banisi Hacı Ali Efendi, müderrisi Süleyman Efendi'dir. Medresenin; 1899 yılında 46, 1900-1901 yıllarında 40, 1903 yılında ise 43 talebesi vardır.

8. Kaya Medresesi: Bu medresenin banisi Ahmet Çavuş, müderrisi Osman Efendi'dir.

Medresede; 1899 yılında 48, 1900-1901 yıllarında 55, 1903 yılında 53 talebe eğitim görmektedir.

9. Kelemyenice Medresesi: Kelemyenice köyündeki medresenin banisi ve müderrisi Salih Efendi'dir. Medresede; 1899'da 33, 1900-1901'de 30, 1903'te 47 talebe vardır.

10. Kestel Medresesi: Abdullah Efendi'nin banisi ve müderrisi olduğu bu medrese Kestel köyündedir. Medresenin; 1899 yılında 55, 1900 ve 1901 yıllarında 45, 1903 yılında ise 58 talebesi vardır.

11. Kınık Medresesi: Kınık köyünde Salih Efendi tarafından kurulan medresenin müderrisi de Salih Efendidir. Medresenin 1899'den 1901 yılına kadar 25 talebesi bulunmaktadır. 1903 yılında ise öğrenci sayısı 27'ye yükselmiştir.

12. Musalla Medresesi: Çarşı mahallesindeki medresenin banisi Ahmet Efendi, müderrisi İsmail Efendi'dir. Medresede; 1899 yılında 75, 1900-1901 yıllarında 80, 1903 yılında ise 75 talebe eğitim görmüştür.

13. Nallar Medresesi²: Medrese, Hacı Hüseyin Efendi tarafından kurulmuştur. Müderrisliğini Hacı Ahmet Efendi'nin yaptığı medrese, Simav'ın en çok talebesi olan medresesidir. 1899 yılında 310, 1900 ve 1901 yıllarında 300, 1903 yılında ise 317 talebesi bulunmaktadır.

14. Demirci Medresesi: Demirci köyünde bulunan bu medrese Mehmet Efendi tarafından kurulmuştur. Müderrisliğini de Mehmet Efendi'nin yaptığı medresede 1899 yılında 37, 1900 ve 1901 yıllarında 25, 1903 yılında 43 talebe bulunmaktadır.

15. Tûli Medresesi: Ahmet Efendi tarafından kurulmuştur. Ahmet Efendi'nin aynı zamanda müderrisliğini de yaptığı medresenin 1899 yılında 72, 1900 ve 1901 yıllarında 70, 1903 yılında 83 talebesi vardır.

16. Yeni Mahalle Medresesi: Yeni Mahalledeki medresenin banisi ve müderrisi de Mustafa Efendi'dir. Medresenin 1899 yılında 47, 1900 ve 1901 yıllarında 50, 1903 yılında ise 49 talebesi bulunmaktadır (S.N.M.U., 1317: 1172,1175; S.N.M.U., 1318: 1310,1311; S.N.M.U., 1319: 584,585; S.N.M.U., 1321: 491,492).

2 Salnamelerde "Nallar" olarak adlandırılan bu medresenin "Yağlılar" medresesi olması muhtemeldir; çünkü Yağlılar köyünde medrese olduğu köy sakinleriyle yapılan görüşmede dile getirilmiştir.

Tablo 1: *Maarif Salnamelerine göre Simav'daki medreseler ve öğrenci sayıları*

<i>Medreseler</i>	<i>H.1317</i>	<i>H.1318</i>	<i>H.1319</i>	<i>H.1321</i>
	<i>(1899)</i>	<i>(1900)</i>	<i>(1901)</i>	<i>(1903)</i>
<i>Cami-i Kebir</i>	85	80	80	83
<i>Çanak</i>	40	35	35	45
<i>Çökiler</i>	36	28	28	41
<i>Halifeler</i>	38	30	30	38
<i>Harmancık</i>	158	160	160	159
<i>Karamancılı</i>	45	50	50	45
<i>Kargılı</i>	46	40	40	43
<i>Kaya</i>	48	55	55	53
<i>Kelemyenice</i>	33	30	30	47
<i>Kestel</i>	55	45	45	58
<i>Kınık</i>	25	25	25	27
<i>Musalla</i>	75	80	80	75
<i>Nallar</i>	310	300	300	317
<i>Demirci</i>	37	25	25	43
<i>Tülü</i>	72	70	70	83
<i>Yeni Mahalle</i>	47	50	50	49

3. Simav Mektepleri

Yazı yazılan ve Kur'an-ı Kerim **öğretilen yer** manasına gelen mektep, Osmanlı eğitim tarihinde "sabi" adı verilen beş-altı yaşındaki kız ve erkek çocukların okutulması amacıyla açılan ilköğretim kurumudur. Bunlara sıbyan mektebi de denilmektedir (Ergin, 1977: 82). Genel olarak eğitim literatüründe mahalle veya sıbyan mektebi olarak adlandırılan bu okulların yaygınlaşmasında, ailelerin çocuklarına dinî bilgilerin öğretilmesi isteği etkili olmuştur (Gelişli, 2002: 45). Sıbyan mektepleri 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile düzenlenmiştir. Bütün mahalle ve köylerde kurulmaları öngörülen bu okullar dini açıdan karma olmayacaktır. Devam zorunluluğu erkekler için 6-10 yaş, kızlar için ise 7-11 yaş olarak belirlenmiştir. 1869'dan sonra geleneksel mekteplerin yanında ibtidai mektep denen ve usul-i cedid³ yöntemiyle eğitim veren okullar da açılmıştır. Nitekim ülkede modern yöntemle usul-i cedide üzere eğitim yapan okullara ibtidai, geleneksel ve eski yöntemle yani usul-i atika üzere eğitim yapan okullara da sıbyan denmiştir (Alkan, 2010: 26; Akyüz, 2011: 209).

3 Usul-i Cedid: ders araç ve gereçleri konusunda yenileşme, özellikle öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerini bırakıp yeni ve etkili öğretim yöntemleri uygulaması demektir. Bkz. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara 2011, s. 207.

II. Abdülhamid döneminde ibtidailer (modern ilkokul) ve idadiler (lise) zirve dönemlerini yaşamıştır. Bu dönemde devletin hemen hemen bütün yerleşim birimlerine ibtidailer açılmıştır. Bu mekteplerde, modern dönemin yeni öğretim metodu olan usul-i cedid üzere eğitim gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Gündüz, 2013: 87).

Vilayet Salnamelerine göre 1875-1878 döneminde Simav ve köylerinde toplam 68 mektep faaliyet göstermekteydi. Dağardı nahiyesi mektepleri bu rakama dahil değildir (S.V.H., 1292: 150; S.V.H., 1293: 141; S.V.H., 1294: 138; S.V.H., 1295: 138). 1885'te mektep sayısı 85'e yükselmiş durumdadır. Birkaç yıl zarfında okul sayının artması, bu dönemde ilkokul eğitimi konusunda yapılan çalışmaların taşradaki yansımaları göstermesi bakımından dikkate değerdir (S.V.H., 1302: 462). Kaza merkezinde 7 ibtidai mektep bulunması, 1880'ler sonrası bu mekteplerin taşrada da yaygınlaştığını göstermektedir.

Simav'a 1892 yılında 15 yeni mektep yapılmıştır (S.V.H., 1310: 363). 1893 salnamesine göre ise Simav kaza merkezi ve merkeze bağlı köylerde 73 mektep kayıtlıdır. Bu okullarda 1.554 erkek, 959 kız olmak üzere 2.513 talebe okumaktadır (S.V.H., 1311: 310).

İbtidai mekteplerdeki usul-i cedid yönteminin Kütahya sancağında uygulandığına dair kanıtlar bulunmakla birlikte bu yeniliğin Simav kazasına hemen yansımadağı anlaşılmaktadır. Nitekim 1895'te Simav'da eski usule göre eğitim-öğretim yapan 121 ibtidai mektep vardır. Bu dönemde Kütahya sancağındaki (Kütahya (merkez liva), Uşak, Simav, Gediz, Eskişehir) 760 okuldan sadece 13'ü yeni usule göre eğitim yapmakta, 747'si ise usul-i atika yani klasik/eski sistemde eğitim yürütmektedir. Simav'da ise yeni usule göre eğitim-öğretim veren okul yoktur (S.V.H., 1313: 133). 1896 yılında ise Simav kazası merkezinde, halkın yardımlarıyla, iki dersliğı, bir öğretmen odası ve alt katında iki dükkânı olan bir ibtidai mektep inşa edilmiştir (S.V.H.,1314: 296). Bu bina aynı zamanda Simav'daki usul-i cedid okullarının öncüsü olacaktır.

Simav'da yeni usule göre eğitim veren okullarda büyük bir artış 1896'da gerçekleşmiştir. Bu yılda usul-i cedid üzerine eğitim veren okul sayısı 1'den 30'a yükselmiştir. 56 mektep ise eski usule göre eğitim vermektedir. 1895'te usul-i cedid üzere eğitim yapan bir okulun mevcut olmadığı dikkate alındığında, bir yıl zarfında mekteplerde usul-i cedid konusunda hızlı bir değişimin yaşandığı görülmektedir. 1896 yılında Kütahya sancağının geneline bakıldığında; Kütahya merkezde 349, Gediz'de 85, Uşak'ta 144, Eskişehir'de 145 olmak üzere sancak genelinde 809 mektebin olduğu görülmektedir. 1896 yılında Kütahya sancağı genelinde en fazla usul-i cedid okuluna sahip yer Simav'dır. Nitekim sancak genelindeki 49 usul-i cedid okulunun 30'u Simav'dadır. Bu durum, yeni eğitim-öğretim anlayışının Simav'da atılım yaptığını göstermektedir (S.V.H., 1314: 417). Aynı yıl, Hüdavendigâr vilayetinin tamamında ise; usul-i cedide üzere eğitim yapan 244, usul-i atika'ya göre eğitim yapan 3.140 olmak üzere toplam 3.384 ibtidai mektep mevcuttu (S.V.H.,1314, s.419).

1897'de halkın desteğiyle, Simav merkeze iki okul, bir de çeşme inşa edilmiştir. Bu tarihte Simav'da 30'u yeni, 56'sı eski usule göre eğitim veren 86 mektep bulunmaktaydı. Yani bir yıl önceki okul sayısında herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Aynı durum Kütahya sancağındaki ibtidai mekteplerde de görülmektedir (S.V.H.,1315: 296, 306). 1898 yılına gelindiğinde ise Simav merkezinde 6 medrese, 7 ibtidai yer almaktaydı. İbtidai mekteplerde 300'ü erkek, 360'ı kız olmak üzere toplam 660 talebe **öğrenim görmekteydi** (S.V.H., 1316: 352).

Salnamelerin dışında Maarif Nezareti belgelerinde de Simav'daki ibtidai mekteplerle ilgili bazı bilgiler yer almıştır. Nitekim Maarif Nezareti'nden Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne gönderilen 1901 tarihli bir belgede (B.O.A. MF. MKT., 1319: 715/26) maarifin bazı yerlerde gelişmiş olduğu görülmekle beraber Simav'ın merkezinde ve köylerindeki ibtidai mekteplerdeki muallim sayısının yetersiz olduğu ve öğretimin eski usullerle devam ettirildiği belirtilmiştir. Hatta Simav'ın 200 haneli bazı köylerinde bile mektep bulunmadığı bu yerlere mektep tesis edilmesi, mevcut mekteplerin de ikmal edilmesi, Müslüman çocuklarına dini ilim ve esasların da hassaten öğretilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu konuyla ilgili irade buyurulduğu ve gereğinin yapılması gerektiği hususu bildirilmiştir. Salnamelerdeki mektep sayısı hakkında bilgi almakla birlikte bu belgedeki duruma bakıldığında usul-i cedide üzere eğitim yapılmasına ve köylerde dahi mekteplerin olduğu bildirilmesine rağmen bazı aksaklıkların ve sıkıntıların yaşandığı anlamını çıkartabiliriz. Belgede geçen usul-i cedid üzere eğitime özen gösterilmesi ve dini esaslara da vurgu yapılması, ibtidai mekteplerde din eğitiminin de verildiği göstermektedir. Bu aynı zamanda dönemin eğitim anlayışı hakkında da ipucu vermektedir. Ayrıca bu konuda iradeden bahsedilmesi, Sultan II. Abdülhamid'in ibtidai mektepler konusundaki hassasiyetini de göz önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir.

1906 yılında ise Simav merkezinde 1 rüştiye, 1 iptidai, 7-8 sıbyan mektebi, 1 kütüphane ve 6 medrese bulunmaktadır. Simav kazası genelinde 1906 yılı itibarıyla bütün okulların sayısı 119 olup, bu okullarda 5.409 öğrenci eğitim-öğretim hayatını sürdürmüştür. 1907 yılına bakıldığında ise Simav genelinde 131 mektepte 5.741 talebe eğitim görmektedir. Bu dönemde Kütahya'da 343 okulda 12.839 öğrenci, Eskişehir'de 152 okulda 8.135 öğrenci, Uşak'ta 135 okulda 6.850 öğrenci ve Gediz'de 50 okulda 1.595 öğrenci mevcuttur. Kütahya sancağında toplam 811 mektep olup, buralarda 35.160 öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemin ibtidai mekteplerinde şu dersler okutulmuştur: Alfabe, Kuran-ı Kerim, Tecvit, İlmihal, Türkçe, Hesap, Coğrafya, Ziraat ve Ahlak Bilgisi Okuma ve Osmanlı Tarihi (S.V.H., 1325: 333).

4. Simav Rüşdiyesi

Osmanlı eğitim sisteminde, modernleşme döneminin başlıca okullarından birini de rüşdiyeler oluşturmaktadır. Rüşdiyeler, sıbyan mektepleri sonrası meslek okullarına gidecek talebelerin yetiştirilmesi amacıyla Tanzimat döneminde batı tarzında oluşturulan, zamanla ilköğretim kademesiyle birleşen orta öğretim kurumu olarak adlandırılmaktadır. Rüşdiyelerin statülerinin günümüzde tam karşılığı olmamakla birlikte, bu okullar, kuruluşunda yüksekokullara hazırlık şeklinde, 1869'dan sonra ise ibtidai mekteplerin üstünde ve idadilerin altında, ortaokul seviyesinde eğitim veren bir kurum olarak değerlendirilebilir (Ergin, 1977: 383; Öztürk, 2008: 300; İhsanoğlu, 1999: 307).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, rüşdiyelerin esaslarını da değiştirmiştir. Buna göre nüfusu 500 haneyi geçen her yerleşim yerinde bir erkek rüşdiyesi, şimdilik vilayet merkezlerinde daha sonra ise büyük şehirlerde birer kız rüşdiyesinin açılması kararlaştırılmıştır. Nüfus yapısı karma olan yerlerde ise hane sayısı 500'ü geçmek şartıyla hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için rüşdiye açılabilirdi. Bu okulların masrafları ve muallimlerin maaşları yerel maarif idareleri sandığından karşılanacaktır. Erkek rüşdiyelerinin dersleri ise

şunlardı: ulûm-i dîniyye, lisan-ı Osmanî kavâidi, imla ve inşa, kavâid-i Arabiyye ve Fari-siyye, tersim-i hutut, mebadi-i hendese, defter tutma usulü, tarih-i umumi, tarih-i Osmanî, jimnastik, mahallî dil (okulun bulunduğu yerdeki halkın çoğunluğunun konuştuğu dil), Fransızca (ticaret merkezlerinde bulunan okullarda dördüncü yılda başarılı öğrencilerden isteklilere). Dinle ilgili derslerin her toplumun kendi dilinde verilmesi kararlaştırılmıştı. Gayrimüslimlerin din dersleri de o dinin önde gelenlerinin belirlediği program dâhilinde yapılacaktı (Öztürk, 2008: 301,302; Koçer, 1992: 93).

Simav Rüşdiye Mektebiyle ilgili en eski kayıtlar 1287 (1870) salnamesinde bulunmaktadır. Ancak rüşdiye'nin ne zaman faaliyete geçtiği ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bu konuda arşiv belgeleri daha sağlıklı veriler sunmaktadır. Salnamelerde bu **dönemde rüşdiyelerde okutulan dersler** hakkında da bilgiler vardır. Nitekim 1325 (1907) salnamesinde (S.V.H., 1325: 331) idadilerin **rüşdiye sınıflarındaki derslerin** (Fransızca hariç) diğer rüşdiyelerde de okutulduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle Simav rüşdiye mektebinde şu derslerin okutulduğunu söyleyebiliriz: Türkçe, Ahlak, Arabî, Farsî, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Hüsn-ü Hat, Resim, Malûmât-ı Ziraiye ve Malûmât-ı Sıhhiye (S.V.H., 1325: 330).

Tablo 2: Simav Rüşdiye Mektebinin 1870 (1287) - 1907 (1325) yılları arasındaki öğretmenleri ve öğrenci sayıları (S.V.H., 1287: 139; S.V.H., 1288: 108; S.V.H., 1289: 103; S.V.H., 1290: 115; S.V.H., 1292: 123; S.V.H., 1293: 121; S.V.H., 1294: 118; S.V.H., 1295: 113; S.V.H., 1302: 532; S.V.H., 1303: 307; S.V.H., 1304: 197; S.V.H., 1305: 102; S.V.H., 1306: 238; S.V.H., 1310: 191, 473; S.V.H., 1311: 188, 307; S.V.H., 1312: 253, 360; S.V.H., 1313: 130, 315; S.V.H., 1314: 247, 415; S.V.H., 1315: 238, 304; S.V.H., 1316: 160, 434; S.V.H., 1317: 207, 330; S.V.H., 1318: 209, 328; S.V.H., 1319: 212, 340; S.V.H., 1320: 215, 354; S.V.H., 1321: 223, 224, 356; S.V.H., 1322: 205, 332; S.V.H., 1323: 212, 344; S.V.H., 1324: 431, 590; S.V.H., 1325: 331, 503; S.N.M.U., 1316: 1033; S.N.M.U., 1317: 1147; S.N.M.U., 1318: 1284; S.N.M.U., 1319: 559; S.N.M.U., 1321: 476).

Yıl	Öğretmenler	Öğrenci
1870	Osman Sami Efendi	26
1871	Osman Efendi	36
1872	Osman Efendi	36
1873	Mustafa Efendi	36
1875	Mustafa Efendi	26
1876	Mustafa Efendi	26
1877	Mustafa Efendi	26
1878	Mustafa Efendi	26
1885	Yusuf Agâh Efendi	-
1886	Yusuf Âgâh Efendi	51
1887	Yusuf Âgâh Efendi	

	Muallim-i Evvel Yusuf Âgâh Efendi	
1888	Muallim-i Sani' Ali Efendi	-
	Hat Muallimi İsmail Efendi	
	Muallim-i Evvel ² Hacı Yusuf Agâh Efendi	
1889	Muallim-i Sani Ali Efendi	-
	Hat Muallimi İsmail Efendi	
1892	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Efendi	60
	Muallim-i Sâni Ali Efendi	
1893	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Efendi	80
	Muallim-i Sâni Ali Efendi	
	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Efendi	
1894	Muallim-i Sâni Ali Efendi	80
	Sülüs ve Rika Muallimi İsmail Efendi	
	Muallim-i Evvel Yusuf Efendi	
1895	Muallim-i Sâni Hacı Hasan Efendi	80
	Sülüs ve Rik'a Muallimi İsmail Efendi	
	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1896	Muallim-i Sâni Hacı Hasan Efendi	48
	Sülüs ve Rik'a Muallimi -boş-	
	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1897	Muallim-i Sâni Hacı Hasan Efendi	76
	Sülüs ve Rik'a Hat Muallimi Vekili Hacı Hasan Efen- di	
	Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Efendi	
1898	Muallim-i Sâni Hacı Hasan Efendi	80
	Hat Muallimi Vekili Hacı Hasan Efendi	

	Muallim-i Evveli Hacı Yusuf Efendi	
1899	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi	80
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Agâh Efendi	
1900	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hüseyin Efendi	67
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1901	Muallim-i Sâni ve Hat, Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi	61
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1902	Muallim-i Sâni ve Hat Muallimi Hacı Hüseyin Efendi	61
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Vekili Mehmet Emin Efendi	
1903	Muallim-i Sâni ve Hat muallimi Hacı Hasan Efendi	68
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Vekili Mehmet Emin Efendi	
1904	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi	72
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evveli Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1905	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi	60
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi Muallim-i Evvel Hacı Yusuf Âgâh Efendi	
1906	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi	42
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi	

	Muallim-i Evvel -boş-
1907	Muallim-i Sâni ve Sülüs Muallimi Hacı Hasan Efendi 49
	Rik'a Muallimi İbrahim Efendi

1872 tarihli bir belgeden Simav rüşdiyesinin yanması sonrası eğitim konusunda bazı aksaklıkların yaşandığını öğrenmekteyiz. Yangın üzerine öncelikle talebe sıbyan mektebine nakledilmiştir yani mektep olarak sayılan başka bir yere taşınılmış, rüşdiye mektebi eğitimine burada devam etmiştir. Ancak burada eğitim öğretim devam etmesine rağmen ilgili alanın dar olması nedeniyle yeni bir mektep inşa edilmesinin lüzumu belirtilmiş ve bu konuda ahalinin de yardımdan çekinmeyeceği belirtilerek yeni bir mektep inşası hususunda gereğinin yapılması talep edilmiştir. Maarif Nezareti, durumu takip ederek, rüşdiye mektebinin inşası için ahalden herhangi bir teşebbüsün olup olmadığını, sıbyan mektebine de talebenin devam edip etmediğini, bu binanın rüşdiye talebesine eğitim imkânı sağlama durumu ve yeni rüşdiye yapıncaya kadar başka bir yer tedarikinin mümkün olup olmadığının öğrenilip durumun bildirilmesini istemiştir (B.O.A. MF. MKT., 1289: 8/34; B.O.A., MF. MKT., 1292: 29/26).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere mektebin yeri ve yapımı konusunda bariz bir sıkıntı yaşanmıştır. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise mektep yapımı konusunda ahalden beklenti içerisine girilmesidir. Bu durum biraz da devletin mali durumu ile ilgilidir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin vilayet maarif meclislerine ilişkin hükümleri, yerel eşrafi taşra eğitiminin yaygınlaştırılması sürecine dahil etme çabasını göstermektedir. Osmanlı Devletinin maliyesindeki sıkıntılar karşısında, yerel mali kaynakların etkili kullanımı ancak yerel grupların desteğiyle mümkün olmuştur. Nizamnamede, rüşdiye mekteplerinin inşaat masraflarının, öğretmen maaşları ve yönetim giderlerinin 1880'de "maarif sandığı" adını alan "vilayet maarif idaresi sandığı" tarafından karşılanması öngörülmüştür. Maarif sandığına bu doğrultuda bütçeden belirli kaynak aktarılacak, bu miktar yeterli olmadığı durumlarda yerel cemaatlere ve bağışlara başvurulacaktı (Somel, 2010: 128, 203; Kodaman, 1991: 81). Simav rüşdiyesi örneğinde de bu durum görülmüştür. Merkez, ekonomik sıkıntılar nedeniyle rüşdiyelerin yapımını ahaliye tevdi etmek durumunda kalmıştır. Taşrada eğitim finansmanı, yerel kaynaklardan karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak zaman zaman yerel nüfus, öğretmen maaşlarını karşılamayacak duruma gelmiş ve devletten yardım istemiştir. Örneğin yine Kütahya Sancağına bağlı Tavşanlı halkı ibtidai mektebin inşaat masraflarını kendileri karşılamış ancak muallim maaşlarını ödeyemedikleri için devletten yardım istemiştir (Somel, 2010: 198).

Dönemin eğitimle ilgili gelişmeleri ve uygulamaları Simav'a da yansımıştır. Simav rüşdiye mektebinde yapılan imtihanlar neticesinde başarılı öğrencilere ödül ve mükâfat dağıtım törenleri gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme ayrıca matbuat-ı dahiliye idaresine de bildirilmiştir. Rüşdiye mektebi dışında İrfan ve Mehmet Efendi, Hacı Hüseyin Efendi erkek ibtidai mektebi ve Hacı Hafız Efendi kız ibtidai mektebi talebelerinin genel imtihanları, ödül ve mükâfat dağıtım törenleri kasaba memurları, eşrafi, uleması önünde şaşalı ve tantanalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Burada ayrıca talebelere başarılı olanlar bir üst sınıfa ve

rüşdiyeye terfi ettirilmiştir. Bu bağlamda İrfan ibtidai mektebinden 11 kişi mezun olarak rüşdiyeye nakledilmiş, 82 kişi bir üst sınıfa terfi etmiştir. Ayrıca Mehmet Efendi ibtidai mektebi öğrencilerinden 35, Hacı Hüseyin Efendi ibtidai mektebinden 65, Ali Efendi ibtidai mektebinden 30, Hacı Hafız Efendi inas mektebinden 30 öğrenci terfi-i sınıf etmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1315: 376/62; B.O.A. MF. MKT., 1321: 738/14).

Rüşdiye mektebinde disiplin konusunda da hassasiyet gösterildiği görülmüştür. Rüşdiye’de öğrencilerin devam durumları da takip edilmiştir. Nitekim H.1294 (1877) mart’ından teşrin-i evvel’e kadar devam journali ve imtihan cetvelleri istenmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1296: 59/153). Mekteplerdeki öğretmenlerin de durumuna zamanla müdahale edildiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki yazı muallimi Hüseyin efendinin hattı beğenilmemiş ve rüşdiye mektebi için hem sülüs hem rika öğretecek hüsn-i hatta sahip birinin gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1293: 36/17). Bu da eğitimci kadrosu noktasında hassasiyet gösterildiğini ortaya koymaktadır.

Simav rüşdiyesi için ders materyalleri ve araç gereçler noktasında da bazı bilgiler yer almıştır. Şöyle ki Simav rüşdiye mektebi öğrencileri için takvim-i vekayinin nüshalarından istenmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti tarafından 23 rebiyülahir 1289 (1872) tarihinde takvim-i vekayi⁴ gazetesinin eski tarihli 10 adedi rüşdiyeye gönderilmiştir. Burada öğrencilere basın yayın materyali gösterilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu da ilgili tarihte gazetesinin Simav’da bulunmadığını göstermesi açısından dikkati çekmektedir (B.O.A. MF. MKT., 1289: 1/140). Bundan başka rüşdiyedeki tarih ve coğrafya dersleri için Avrupa ve Asya haritalarının büyük örneklerinden çeşidinden birer aded parça maarif nezareti tarafından gönderilmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1310: 153/176).

5.1. Rüşdiye Mektebinin Lağvı Hadisesi

Simav rüşdiyesinin yanması üzerine talebe başka bir yere nakil olunmuştu. Ancak yanan binanın kısa sürede yaptırılmaması rüşdiyenin lağvına neden olmuştur. Ayrıca Hüseyin efendinin yazısının kötü olması ile muallimlerden Mustafa efendinin devamsızlığı ve ilgisizliği nedeniyle rüşdiyede 6 nefer talebe kalması ve bu kadar talebe için masraf yapılması maarif nezaretince uygun bulunmamıştır. Yanan kısmın yaptırılmaması, mektep olarak kullanılan yerin uygun olmayışı ve ahalinin ilim ve maarife olan rağbetsizliği de duruma eklenince mektebin lağvına karar vermiştir. Mektebin yanan kısmının yeniden yaptırılması ve ahali de mektebe karşı bir ilgi, şevk ve rağbet görülürse yine muallim gönderilecek denilmiştir. Böylece geçici olarak Simav rüşdiye mektebi lağvedilmiş, Muallim-i evvel Mustafa Efendi de Bayındır mektebine tayin edilmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1293: 41/70). Ancak daha sonra Salnameler ve Maarif Salnameleri incelendiğinde Simav Rüşdiyesinin tekrar aktif olarak eğitim hayatına devam ettiği görülmektedir. Nitekim 1898-1904 yılları arasında 80 ila 68 arasında değişen öğrenci sayısına sahip olmuştur. Simav rüşdiyesi bu yıllar arasında öğrenci sayısı itibarıyla Eskişehir ve Uşak’ın ardından gelmektedir. Kütahya Sancağının diğer

4 Birinci sayısı 25 Cemâziyelevvel 1247’de (1 Kasım 1831) Türkçe olarak yayımlanan, çok düzenli olmasa bile daha sonraki dönemlerde başta Fransızca diğer dillerde de nüshaları neşredilen, Avrupa’daki örneklerine uygun biçimde iç ve dış kamuoyunu daha düzenli ve hızlı şekilde bilgilendirmek amacıyla çıkarılmış olan Osmanlı Devleti’nin ilk resmi gazetesidir. Bkz. Nesimi Yazıcı, “Takvim-i Vekayi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 39, 2010, s. 490-492.

kazaları olan Tavşanlı ve Gediz'den ise öğrenci sayısı daha fazladır (Bozkurt, 2010: 66). Simav rüşdiyesine bir dönem (1901-1902 eğitim-öğretim yılı) öğretim kadrosu açısından baktığımızda da; Gediz rüşdiyesinde 2 muallim 1 hademe, Tavşanlı rüşdiyesinde 1 muallim 1 hademe, Uşak rüşdiyesinde 3 muallim 1 hademe varken Simav rüşdiyesinde Eskişehir rüşdiyesinde olduğu gibi 4 muallim 1 hademe bulunmaktadır (Bozkurt, 2010: 65, 66). Bu da Simav rüşdiyesinin öğretim kadrosu açısından diğer 3 kazadan iyi durumda olduğunu göstermektedir.

Simav'da 1875-1876 yıllarında gerçekleşen bu hadisenin akabinde gerçekleşen başka bir vaka da taşra-merkez eğitim ilişkilerini göstermesi bakımından anlamlı olacaktır. II. Abdülhamid'in Sadrazamlığını da yapan Mehmet Sait Paşa'nın 1878'de Hüdavendigâr Valisi iken yaptığı gözlemlere göre, merkezi idare bu vilayetin bütün kazalarında rüşdiye okulları açmak için her türlü çabayı göstermesine ve büyük meblağlar harcamasına rağmen, yerel halk bu çabalara destek olmamış ve çocuklarını okula göndermemiş ve hatta bazı rüşdiyelerde öğrenci azlığından ötürü dersler bile yapılmamıştı. Bundan dolayı Sait Paşanın, rüşdiyelerin masraflarının ve yönetiminin tamamen yerel cemaatlara bırakılması, devletin yalnızca cemaatin karşılayamadığı masrafları karşılaması konusunda Bab-ı Ali nezdinde kulis faaliyetlerine giriştiği görülmektedir (Somel, 2010: 203).

Kasabada 1901 yılında da bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda erkek ibtidai mektebinden başka bir de kızlar için bir ibtidai mektep kurulması kararlaştırılmıştır. Bundan başka ayrıca bir de kütüphane inşa edilerek bu kütüphane için merkezden kitap ve risale istenmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1319: 599/45). Kütüphanenin kurulduğu tarih kesin olarak belirtilmese de 1906 tarihli salnamede mevcut olduğu görülmektedir. Kızlar için de ibtidai mektep oluşturulması kararı maarif-i umumiye nizamnamesinin gereğinin uzun müddet sonra taşrada ve özelde Simav kazasında uygulandığını göstermiştir.

6. Simav Rumlarının Eğitim Girişimleri

Simav Rumları ile ilgili derli toplu bilgiler, Recep Albayrak'ın "*Ethem Bey'in Sürgün Yılları ve Simav Olayları*" adlı eserinde yer almaktadır. Rumlarla Türklerin Simav kasabasında huzur ve sükûn içinde yaşadığını belirten Albayrak, Rum ahalinin ekserisinin ticaretle uğraştığını, Rumların 1 kiliseleri olduğunu eserinde belirtmiştir. 1908 yılı itibariyle Simav merkezde 187 Rum yaşamaktadır (S.H.V., 1324: 606). 1913 yılı itibariyle Simav'daki 252 iş yeri sayısının 28'nin Rumlara ait olup, bu esnafların isimleri ve meslekleri de zikredilen eserde yer almaktadır. Albayrak, bundan başka Nikolaki adında Rum Rüşdiye öğrencisinden eserinde bahsetmiştir (Albayrak, 2004: 73,74). Simav Rumları Milli Mücadele sırasında önce Ankara Keskin'e akabinde mübadele sırasında İstanbul üzerinden Yunanistan'a göç etmişlerdir.

Simav'da gayrimüslim cemaatin eğitim konusunda oldukça hassas olduğu dikkati çekmektedir. Gayrimüslim cemaatin kahir ekseriyeti ise Rumlardan oluşmaktadır. Simav Gayrimüslimlerinin 1900'lü yılların başında eğitim konusunda bazı girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu girişimler ticaret için Simav'da bulunan Rumlardan gelmiştir. Bu arada Rum cemaatinin de bu konuda geçici olarak kasabada ikamet etmekte olan soydaşlarına yardım ettiği anlaşılmaktadır. Kasabaya gelen ve geçici olarak kiraladıkları hanelerde ikamet eden Osmanlı vatandaşı Rum milletinden 5-10 kişi, çocuklarının eğitimi için han odası

kiralayıp, papaz tarafından Rum alfabesinin öğretilmesi için ruhsat talebinde bulunmuştur (B.O.A. MF. MKT., 1317: 1158/25). Bu gelişme üzerine Kütahya mutasarrıfı tarafından Hüdavendigâr vilayetine gönderilen yazıda Simav'da geçici olarak bulunan Rum milletinden bazı çocuklarla ilgili Simav'dan gelen isteğin müstakil bir mektep talebi olmadığı sadece bir han odasında çocukların Rum alfabesi ve yazısı öğretiminden ibaret olduğu ve maarif komisyonu tarafından bu programın daima teftiş edileceği için mahzur görülmediği üzere ruhsat talebinde bulunulmuştur (B.O.A. MF. MKT., 1317 462/58).

Bu durumla ilgili Hüdavendigâr vilayet merkezine maarif nezaretinden gelen bir yazıda bu durumun mekatib-i gayri müslime ve ecnebi müfettişliğine havale olduğunu ve han odasının mektep şekline dönüştürülmesi ve ruhsat verilmesinin emsali olmadığı ancak Rum çocuklara eğitimlerinin de verilmesinin gereği belirtilmiş ve durumun tahkik edilmesi bildirilmiştir. Maarif nezareti durumla ilgili bilgi aldıktan sonra kasabada Rum ibtidai mektebi bulunmadığı için bir han odasında eğitim gören 5-6 çocuğun bu şekilde eğitim görmeleri uygun görülmemiş, kasabada bu çocuklar için bir mektep oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bir mektep ihtiyacının dile getirildiği yazıda masraflarının talebelerin velilerinden karşılanması halinde bir hane kiralanması ve buranın rahibin mesuliyetine verilerek acele olarak uygun bir mektep oluşturulması gerektiği belirtilmiştir (B.O.A. MF. MKT., 1317: 475/8). Bu bağlamda Kütahya mutasarrıflığı tarafından Rum cemaatin bu talebi uygun görülerek Hüdavendigâr vilayetine bildirilmiş ve vilayet de bu talebi uygun görmüştür. Belgelerden de anlaşılacağı üzere gayrimüslimlerin eğitimi konusunda hassas davranıldığı gibi, bir sistem üzere mektep tesis edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle dönemin eğitim politikası ve gayrimüslim vatandaşlar ile devlet ilişkileri hakkında da bazı yorumlarda bulunulabilir.

Bundan başka Kasabada⁵ bulunan gayrimüslim cemaatin (esasen Rumlardan müteşekkil) çocukları rüşdiyelere de devam etmek istemiştir. Bu konuda Simav'dan Hüdavendigâr maarif müdürlüğüne oradan da Maarif Nezaretine durum bildirilmiştir. Maarif Nezareti devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi dini ilimler (din dersleri) muaf tutulmaları kaydıyla gayrimüslim çocukların Simav rüşdiyesine kabul edilmelerinin ve rüşdiyelere devam edebileceklerinin uygun olduğunu belirtmiştir (B.O.A., MF MF. MKT, 1321: 709/51). Bu durum Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin gereği olan rüşdiyelere gayrimüslimlerin devam edebilecekleri hükmünün taşrada uygulandığını göstermektedir.

7. Simav Maarif Komisyonu

Eğitimde modernleşme çalışmaları, sistemli bir maarif sistemini de beraberinde getirmiştir. Nitekim vilayetler, sancaklar ve hassaten kazalarda “Maarif Meclisleri ve Maarif Komisyonları” oluşturularak eğitim faaliyetleri merkez dışında da organize bir şekilde düzenlemeye çalışılmıştır. Sancak ve kaza merkezlerindeki kurul tarzındaki eğitim teşkilatları olan Maarif Komisyonları; müftü (genellikle komisyon başkanı), naib, mal müdürü, tahrirat kâtibî gibi yerel memur ve bürokratlardan müteşekkil olmuştur (Somel, 2010: 137). Maarif komisyonları, hem eğitim çalışmalarını taşra sathında düzenlenmesi hem de eğitim ekonomisinin yönetimi noktasında faaliyette bulunmuştur. Bu durum, eğitim harcamalarının yerele ikame edilmesini de göstermektedir. Maarif komisyonunu, günümüzdeki Milli

5 Simav Kaza merkezi.

Eğitim M¼d¼rl¼đ¼ne benzetebiliriz. Kaza merkezi olan Simav'da da Maarif Komisyonu oluşturulmuştur. Salnamelerde Simav Maarif Komisyonu m¼ft¼ başkanlığında ¼nde gelen memur, muallim, ulema ve eşraftan oluşmuştur.

Tablo 3: 1885-1906 yılları arasında g¼rev yapan kaza maarif komisyonunun reis ve azaları (S.V.H., 1302: 531; S.V.H., 1303: 307; S.V.H., 1304: 197; S.V.H., 1310: 189; S.V.H., 1312: 253; S.V.H., 1313: 314; S.V.H., 1314: 247; S.V.H., 1315: 237, S.V.H., 1316: 160; S.V.H., 1317: 206; S.V.H., 1318: 208, S.V.H., 1319: 211; S.V.H., 1320: 214; S.V.H., 1321: 221; S.V.H., 1322: 205; S.V.H., 1323: 212; S.V.H., 1324: 431).

Yıl	Reis	Azalar	Kâtip
1885		Hacı ¼mer Ađa	
	(M¼ft¼)	Halil Efendi	
	Mehmet Vehbi Efendi	¼brahim Efendi	
		Emin Efendi	
1886		Emin Efendi	
	(M¼ft¼)	Hacı ¼mer Efendi	
	Mehmet Vehbi Efendi	Halil Efendi	
		¼brahim Efendi	
1887		Emin Efendi	
	(M¼ft¼)	Hacı ¼mer Efendi	
	Mehmet Vehbi Efendi	Halil Efendi	
		¼brahim Efendi	
1892		Emin Efendi	
	(M¼ft¼)	Mekteb-i R¼řdiye Muallim-i Evveli Hacı Yusuf Efendi	
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Efendi	
		Ulemadan ¼smail Efendi	
1894		Emin Efendi	
	(M¼ft¼)	Hacı Yusuf Efendi	
	Hacı Mehmet Arif Efendi	¼smail Efendi	Emin Efendi
		Ali Efendi	

1895	(Müftü)	Hacı Yusuf Efendi	
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	İsmail Efendi Hacı Yusuf Efendi	
1896	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	İsmail Efendi Hacı Yusuf Efendi	
1897	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	İsmail Efendi Hacı Yusuf Efendi	
1898	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	İsmail Efendi Hacı Yusuf Efendi	
1899	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	Hacı İsmail Efendi Hacı Yusuf Efendi	
1900	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	Hacı İsmail Efendi Hacı Yusuf Agâh Efendi	
1901	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
	(Müftü)	Hacı İsmail Efendi Hacı Yusuf Agâh Efendi	
1902	Hacı Mehmet Arif Efendi	Hacı İsmail Efendi Emin Efendi	Emin Efendi

1903	(Müftü)	Mehmet Emin Efendi
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Hacı İsmail Efendi
1904	(Müftü)	Emin Efendi
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Hacı İsmail Efendi
1905	(Müftü)	Emin Efendi
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi
1906	(Müftü)	Rüştiye Muallim-i Evveli Yusuf Efendi
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Hacı İsmail Efendi
1906	(Müftü)	Emin Efendi
	Hacı Mehmet Arif Efendi	Emin Efendi

8. Sonuç

19. yüzyıldan 20. Yüzyıla yani Osmanlı'dan Cumhuriyet'e eğitim anlamında yaşanan gelişmeler İstanbul merkez ağırlıklı olmakla beraber taşrada da kendini göstermiştir. Türk eğitim tarihinin modernleşme sürecinin ilköğretim ayağında, taşrada medreselerin yanı sıra mektepler de etkisini hissettirmiştir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde iptidai mekteplerin taşra sathında yaygınlaştığı görülmüştür. Bu durum, eğitim ve modernleşmenin yanı sıra merkezleşmenin etkisini de ortaya koymaktadır.

Simav'da modernleşme dönemindeki eğitimin durumuna eldeki kaynaklar ışığında bakıldığında, medreselerin yoğun olduğu dikkati çekmektedir. Hatta medreseler özellikle bazı köylerde kurulmuş ve eğitim hayatına devam etmiştir. Simav'da modern okullar bağlamında ise ibtidai mektepler ve rüşdiye karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin taşradaki etkisini göstermesi bakımından da Simav'daki okullar göz önüne alınmalıdır.

Salnamelerde okul ve talebe sayısı gibi sayısal veriler takip edilmiş ve istatistiki açıdan bunlar ele alınmaya çalışılmıştır. Salnameler dışında arşiv belgelerine baktığımızda durum daha net ortaya çıkmakta ve bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Örneğin salnamelerde Simav'da gayrimüslim talebe hakkında bilgi yokken bu durum arşiv belgesinden tespit edilmektedir. Daha başka önemli bir hadise de rüşdiyenin kapanmasıdır. Simav rüşdiyesinin yanması sonrası yaşanan süreç, taşradaki eğitimin durumunu göz önüne sermektedir. Bunda yani ahalinin ilgisi meselesinde modern mekteplere karşı bir tutum mu yoksa ekonomik sıkıntıların mı olduğu noktasında kesin bir bilgi olmasa da her iki durum da etkili olmuştur şeklinde de yorumlayabiliriz. Bundan başka Simav Rumlarının eğitim konusu da ilginç bir ayrıntıyı oluşturmaktadır. Burada hem Rum cemaatin eğitim konusundaki hassasiyeti hem de merkezin gayrimüslimlere eğitim konusunda göstermiş olduğu özeni görebilmekteyiz.

Genel olarak bakıldığında Simav kazasında medreseler ve mektepler modernleşme sürecinde eğitimin ayaklarını oluşturmuştur. Simav, taşradaki tipik eğitim durumunu da bize göstermektedir. Eğitim tarihi konusunda taşrada yapılacak olan çalışmaların artması, diğer kaza ve kasabalardaki durumların da ortaya konulması, karşılaştırmalı olarak yapılacak olan bir tarih yazımı, hem yerel tarihe, hem modernleşme dönemi eğitim tarihine hem de II. Abdülhamid dönemi eğitim sisteminin ve eğitim politikalarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemî (MF.MKT.)
715/26; 29/26; 8/34; 376/62; 59/153; 36/17; 1/140; 153/176; 41/70; 599/45; 1158/25;
462/58; 475/8; 709/51.

B. Sâlnâmeler

1. Vilayet Sâlnâmeleri

Sâlnâme-i Vilayet-i Hüdavendigâr

H.1287;1288; 1289; 1290; 1292;1293;1294;1295;1301;1302;1303;1304;1305;1306;
1307;1308;1310;1311;1312;1313;1314;1315;1316;1317;1318;1319;1320;1321;1322;
1323;1324;1325.

2. Maarif Sâlnâmeleri

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1316, Def'a 1, İstanbul Matbaa-i Âmire.
Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1317, Def'a 2, İstanbul Matbaa-i Âmire.
Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1318, Def'a 3, İstanbul Matbaa-i Âmire.
Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1319, Def'a 4, İstanbul Matbaa-i Âmire.
Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1321, Def'a 6, İstanbul Asır Matbaası

Tetkik Eserler

Akyüz, Y. (2011). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Yayınları.

Albayrak, R. (2004). *Ethem Bey'in Sürgün Yılları ve Simav Olayları*. Ankara: Berikan Yayınları.

Alkan, M. (2010). "Modernleşme ve Eğitim", *II. Abdülhamid Modernleşme Sürecinde İstanbul*, Ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: 2010 Avrupa kültür Başkenti Yayınları.

Baltacı, C. (1996). "Osmanlı Eğitim Sistemi", *Yeni Türkiye Eğitim Özel Sayısı*, sayı 7. Ankara.

Bozkurt, N. (2010). "Maarif Salnamelerine Göre Kütahya Sancağında Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/M.1898-1904)" *History Studies*, vol 2/3.

Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi*, c. I,II. İstanbul.

Gelişli, Y. (2002). "Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)", *Türkler*, c.15. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Gündüz, M. (2008). "II. Abdülhamid Dönemi Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 6. İstanbul.

Gündüz, M. (2013). *Osmanlı Eğitim Mirası, Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İhsanoğlu, E. (1999). "Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, c.I, Ed. E. İhsanoğlu. İstanbul.

- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koçer, H. A. (1992). *Türkiye 'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Öztürk, C. (2007). "Osmanlılar Eğitim ve Öğretim Kurumları", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* c.33.
- Öztürk, C. (2008). "Rüşdiye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 35.
- Pala, C.- Erdoğan, E. (2007). *Doğası, Tarihi ve Folkloruyla Simav*. İzmir.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yazıcı, N. (2010). "Takvim-i Vekayi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 39.

(Footnotes)

- 1 Muallim-i sâni: İkinci öğretmen, Başöğretmen yardımcısı
- 2 Muallim-i evvel: Başöğretmen